

УДК 378.017:008]:[614.23:615.15]

СВІТЛАНА ТРЕГУБ

Запорізький державний медичний університет

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядаються зміст і сутнісні характеристики поняття «професійна культура», виділяються її структурні та функціональні компоненти, здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури і педагогічної практики крізь призму важливості формування професійної культури майбутніх медичних фахівців.

Ключові слова: *культура, професійна культура, компоненти, професіоналізм*

Постановка проблеми. У процесі розвитку демократичних основ українського суспільства посилюється роль медичної діяльності, яка спрямована на забезпечення кваліфікованої допомоги громадянам України. Лікарі в Україні виконують функції, що мають на меті покращення, насамперед, якості медичного обслуговування та співпраці з пацієнтами. У зв'язку з цим сьогодні приділяється особлива увага питанням підвищення ефективності та вдосконалення фахової підготовки майбутніх медичних працівників, формування у них професійної культури.

Посилення уваги медичних структур до питань формування професійної культури у майбутніх фахівців медицини зумовлене соціальними, культурологічними та науково-педагогічними чинниками, адже професійна культура медиків безпосередньо впливає на

характер вирішення багатьох соціальних проблем, створює сприятливі умови для налагодження ефективних зв'язків з різними категоріями населення.

Сьогодні наша вища школа переживає складні та відповідальні часи. В Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до світового освітнього простору. Приєднання нашої держави до єдиного європейського освітнього простору (внаслідок підписання Болонської декларації) вимагає від вищої школи підвищення якості підготовки фахівців до рівня міжнародних стандартів. Сформованість професійної культури є одним із таких стандартів. Цей реформаційний процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці, відбувається зміна освітньої парадигми, пропонується інший зміст медичної освіти, використання різних підходів.

На сучасному етапі розвитку у вищих навчальних закладах освіти спостерігається певне відставання практики формування професійної культури від вимог сучасного суспільства. Причиною цього є нерозробленість теоретичних і методичних засад професійної підготовки фахівців, зокрема в системі вищих медичних закладів освіти МОЗ України, недосконалість методик, технологій і засобів навчання, які в них застосовуються, недостатність підготовки викладачів до упровадження освітніх інновацій у цій сфері.

Усвідомлення актуальності питання формування професійної культури майбутніх медичних працівників спонукає вчених і педагогів-практиків до вивчення зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побудова концепції формування професійної культури вимагає аналізу соціально-педагогічної ситуації, а також філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури з цієї проблеми. Узагальнюючи роботи, в яких розкриваються ці питання, можна виділити декілька напрямів дослідження.

Визначенню сутності культури як філософської категорії присвячені праці (А. Арнольдова, В. Бакштановського, Е. Баллера, С. Газмана, В. Давидовича, С. Іконнікова, Є. Ільєнкова, Е. Маркаряна, В. Межуєва, Е. Соколова та інших).

Загальні основи розвитку професійної культури висвітлюються в роботах Н. Крилова, В. Правоторова, Т. Саломатова, О. Смирнова, Г. Соколова та інших дослідників.

А. Абдуліна, С. Архангельський, Е. Гришин, І. Зязюн, М. Євтух, Н. Кузьміна, А. Мудрик, Л. Нечепоренко, В. Семиченко, В. Сластьонін, Л. Спірін займались вивченням загальних питань проблеми формування особистості.

Для нашого дослідження важливими є праці С. Анісімова, А. Арнольдова, В. Блюмкіна, М. Дьоміна, С. Дробницького, А. Коршунова, Г. Оботурова, Т. Пороховської, Н. Розова, Е. Соколова, Н. Чавчавадзе та інших філософів які розглядають культуру як систему цінностей.

Праці учених-медиків як Є. Вагнера, Ю. Віленського, О. Грандо, О. Громова, Б. Карвасарського, Б. Ліхтенштейха, П. Назара, О. Орлова, І. Шамова присвячені специфічним особливостям лікарської діяльності, етики та деонтології, формуванню особистості медичного працівника.

Проте аналіз психолого-педагогічної літератури і педагогічної практики з питань формування професійної культури майбутніх медичних фахівців дає змогу констатувати, що проблема підготовки сучасного медичного спеціаліста розроблена недостатньо.

Мета статті полягає у визначенні сутності і змісту поняття «професійна культура майбутніх медичних працівників».

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що поняття «професійна культура» не є простим механічним поєднанням понять «професіоналізм» і «культура». Це синтез, який створює нове явище, де поєднуються висока майстерність і загальна культура людини, тому пошуки визначення поняття «професійна культура» необхідно розпочати із з'ясування найважливішої складової даної єдності, тобто з того, що ми розуміємо і який зміст вкладаємо в поняття «культура». Даний термін широко використовують у різних сферах діяльності та пізнання: у побуті, науці, при характеристиці різних життєвих явищ.

Вважаємо, що розв'язання проблеми формування професійної культури майбутнього медика потребує окреслення та визначення кола й осмислення змісту понять і категорій, які є основою дослідження нашого предмету. Такими є поняття «культура», «матеріальна культура», «духовна культура», «культура особистості», «субкультура», «професійна культура», «мова», «мовлення», «культура мови», «культура мовлення», «норма літературної мови», «професійне мовлення», «культура професійного мовлення» тощо.

Фундаментальним, вихідним поняттям нашого дослідження є поняття «культура». Термін «культура» походить від латинського *cultura* – обробка, виховання, освіта. Одне із загальних визначень феномена культури – це сукупний результат продуктивної діяльності людей, а також сам процес творення матеріальних і духовних цінностей [5, с. 472]. Матеріальна культура охоплює всю сферу матеріальної діяльності людини та її результати. Сюди відносяться сукупність матеріальних благ і різноманітних засобів їх виробництва. Духовна культура насамперед охоплює сферу духовного виробництва – сукупність форм суспільної свідомості, способів створення та використання духовних цінностей, форм комунікації людей. Міра розвитку духовної культури суспільства визначається мірою розвитку сутнісних цінностей людини, багатогранністю та багатоваріантністю форм самореалізації її духовного потенціалу, індивідуального самоутвердження [6, с. 3–9].

У довідковій літературі під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності.

Ю. Лотман вважає, що культура – це складна семіотична система, її функція – пам'ять, її основна риса – накопичення; культура є спільною для певного колективу, групи людей, одночасно проживаючих і пов'язаних соціальною організацією; культура є формою спілкування між людьми.

Із погляду Т. Парсонса, культура – це головна сила, що пов'язує різні елементи соціального світу, або, за його термінологією, системи діяльності. Культура є посередником при взаємодії агентів і об'єднує особистість із соціальними системами.

Відповідно до концепції М. Кагана, сутність культури слід розуміти як певну форму зосередження духовної енергії людства в єдності із сукупністю ідеально-практичних способів і результатів освоєння і перетворення світу.

У тлумачному словнику української мови за редакцією В. Дубічинського професіоналізм – це оволодіння основами й глибинами будь-якої професії. Економічний словник окреслює професіоналізм як високу майстерність, глибоке оволодіння професією, якісне, професійне виконання. В енциклопедичному словнику за редакцією В. Ярцева, професіоналізм визначається як особлива властивість людей систематично, ефективно і надійно виконувати складну діяльність в різних ситуаціях. Т. Аболіна у своїх працях трактує професіоналізм як сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній сфері людської діяльності [1]. С. Дружилов переконаний, що у понятті «професіоналізм» відображається ступінь оволодіння людиною психологічною структурою професійної діяльності, яка відповідає існуючим в суспільстві стандартам і об'єктивним вимогам. Професіоналізм людини – це не лише досягнення нею високих виробничих показників, а й особливості її професійної мотивації, ціннісних орієнтацій, сутність праці для самої людини [2].

Термін «професійна культура» у педагогічному контексті часто використовують як синонім понять «педагогічна культура», «педагогічна компетентність».

За твердженням О. Ситник, професійна культура майбутнього фахівця включає такі складові, як загальна культура, педагогічна культура, етична культура, естетична культура, філософська культура і т.д. Звідси дослідниця визначає її як сукупність загальної культури особистості та професійних знань за основними напрямками педагогічної діяльності. У свою чергу, Й. Ісаєв вважає, що професійна культура – це спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій.

Таким чином, у педагогічній літературі професійна культура має кілька визначень:

– процес розвитку цілісної особистісної структури, критеріями сформованості якої є взаємопов'язані між собою світогляд і методологічне мислення;

– система соціальних якостей, яка забезпечує рівень професійної діяльності та визначає її особистісний зміст;

– системна якість, вихідними елементами якої є знання, практичні уміння і навички, власні соціальні якості, що характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей.

Ґрунтуючись на зазначених поглядах науковців, можемо стверджувати, що професійна культура майбутнього медичного працівника включає в себе: систему цінностей, професійні знання і навички, комунікабельність, а також здатність особистості до креативного мислення і постійного самовдосконалення та самоосвіти.

Професія як соціально-культурне явище має складну структуру, що включає предмет, засоби і результат професійної діяльності, мету, цінності, норми, зразки, ідеали та відповідні методи й методики. Такий підхід до аналізу поняття «професійна культура» дає підстави для визначення її структурних компонентів. Так, І. Ісаєв визначає аксіологічний, діяльнісний та мотиваційний компоненти професійної культури [8, с. 35]. Аксіологічний компонент професійної культури розкриває її як статичне явище, як набір цінностей, що утворилися в процесі історичного розвитку суспільства та є його результатом. Цінності, виконуючи функцію стимулів, на думку О. Асмолова, створюють умови для реалізації активності особистості на нормативно-рольовому й особистісно-смысловому рівнях [3].

Діяльнісний або технологічний компонент професійної культури, як свідчить наш аналіз, включає в себе прийоми здійснення професійної діяльності, сформовані уміння та навички, наприклад: засвоєння правил грамотного усного та писемного мовлення, вимог до складання ділової документації тощо.

Мотиваційний, або ж особистісно-творчий компонент цього утворення – це потреба та мотивація до професійного становлення, інтерес людини до фахової діяльності, інтеріоризація професійних цінностей у відповідні ціннісні орієнтації, накопичення досвіду фахової діяльності та прагнення до його творчого втілення у діяльність. Головним завданням нинішньої системи освіти є формування, крім фундаментальних наукових і професійних систем знань, ще й потреби в постійному збагаченні своїх знань, навичок наукової організації власної діяльності [7, с. 445]. Успішність навчання багато в чому залежить від ставлення фахівця до навчального процесу, від тієї мети і завдань, які він ставить перед собою, а також від тих мотивів, якими він керується [7, с. 447 – 448]. Отже, останній компонент, як і попередній, поєднує в собі елементи механізму оволодіння професійною культурою й особисте ставлення до норм культури та розуміння необхідності володіння нею для успішного здійснення професійної діяльності [4, с. 47].

У контексті нашого дослідження таке структурування потребує деякої корекції. Не викликає сумніву виділення діяльнісного (технологічного) та мотиваційного (особистісно-творчого) компонентів професійної культури. Проте, на наш погляд, аксіологічний компонент професійної культури є складовою частиною особистісно-творчого, який представляє емоційно-ціннісну сферу особистості [8, с. 35]. Крім того, професійна культура передбачає засвоєння відповідного комплексу фахових знань і способів професійної діяльності. Тож вважаємо за доцільне виокремити ще один компонент професійної культури – когнітивний, що містить акумульований суспільством комплекс фахових знань і способів діяльності, що відповідають потребам підготовки спеціаліста в даній галузі.

Таким чином, можна зробити висновок, що професійна культура – це сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та інших сферах духовного життя, способів, прийомів, накопиченого досвіду фахової діяльності, що впливає на особисте ставлення до норм культури та розуміння необхідності володіння нею для успішного здійснення професійної діяльності. Засвоєння основ професійної культури людиною перетворює її на носія цієї культури. Отже, професійна культура особистості медика може розглядатись як складне особистісне утворення, що складається з трьох компонентів:

– мотиваційного (особистісно-творчого), що проявляється у потребі та мотивації особистості до професійного становлення, інтересі до фахової діяльності, сукупності

професійних цінностей та ціннісних орієнтацій, прагнення до накопичення творчого досвіду фахової діяльності;

- когнітивного, що передбачає наявність у фахівця певної сукупності професійних знань та способів діяльності, необхідної для ефективного виконання професійних обов'язків;
- діяльнісного (технологічного), що включає в себе сформовані уміння та навички здійснення професійної діяльності ефективно та у повному обсязі.

Висновки. Отже, визначення сутнісних характеристик професійної культури, виділення її структурних та функціональних компонентів створює підґрунтя для формування педагогічних умов під час підготовки студентів медиків у вищих медичних навчальних закладах України, подальшої розробки та обґрунтування теоретичних основ побудови методичної моделі формування професійної культури працівника медицини.

Список використаних джерел

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования* / О.А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Абульханова-Славская К.А. *Стратегия жизни* / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
3. Алексеев П.В. *Теория познания и диалектика* / П.В. Алексеев, А.В. Панин. – М.: Высшая школа, 1991. – 382 с.
4. Ананьев Б.Г. *Психология и проблемы человекознания* / Б.Г. Ананьев / Под ред. Бодалева А.А. – М.: Изд-во «Ин-т практ. психологии», Воронеж: НПО «Молодежь», 1996. – 384 с.
5. Балдынюк Д.И. *Системное исследование культуры общения педагога (теоретический аспект): Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01* / Д.И. Балдынюк. – М., 1989. – 24 с.
6. Батищев Г.С. *Особенности культуры глубинного общения* / Г.С. Батищев // *Диалектика общения. Гносеологические и мировоззренческие проблемы: Сб. статей / АПН СССР, Ин-т философии.* – М.: ИФАН, 1987. – С. 13-51.
7. Браверман Э.М. *Структурные методы обработки эмпирических данных* / Э.М. Браверман, И.Б. Мучник. – М.: Наука, 1983. – 464 с.
8. Исаев И.Ф. *Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы* / И.Ф. Исаев. – Москва-Белгород, 1993. – 219 с.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2015 р.

ТРЕГУБ С.

Запорожский государственный медицинский университет, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩИХ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ

В статье рассматриваются содержание и основные характеристики понятия «профессиональная культура», выделяются структурные и функциональные компоненты, осуществлен анализ психолого-педагогической литературы и педагогической практики сквозь призму важности формирования профессиональной культуры будущих медицинских работников.

Ключевые слова: культура, профессиональная культура, компоненты, профессионализм

TREGUB S.

Zaporozhye State Medical University, Ukraine

PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE MEDICS

The article observes the content and main characteristics of the definition of «professional culture». It is highlighted the structural and the functional components. It is conducted the analysis of psycho-pedagogical literature and pedagogical practice by the importance of professional culture forming of the future medics.

Keywords: culture, professional culture, components, professionalism